

LATÁK ISTVÁN:

Az állatorvos elbeszélése

Ebéd után eső szemergett. A sárgulólevelű, nedves fák alatt mászkáltak egész délután, keresztül-kasul a község téglajárdás utcáiban, a mindenre kíváncsi újságíró és a szemüveges, tudóskinézésű állatorvos. Az újságíró kérdezgetett, nézegetett és jegyzett. Az állatorvos meg útközben bekukkantott szövetkezeti irodákba, a szövetkezetek és néhány magángazda istállójába; benézett az iskolákba, meeg a községházára, s ki nem fogyott az érdeklődésből, mosolyból, tanácsból. Néha még a haragra is jutott ideje és ereje. Amikor sötétedni kezdett, az állatorvos lakása felé indultak. Kértek a község szélére, s egy „fordított” ház kiskapuján léptek be. Az újságíró már alig tudta elolvasni a fehér címtáblán egyszerű, fekete betűkkel kiugró fölírást: Dr. Kosaras János, med. veterinar-állatorvos.

Nemrég ismerkedtek össze, a községi viszonyokban otthonos állatorvos, meg a falusi élet új kérdéseivel behatóan foglalkodó újságíró. A sietős ismerkedésből vonzalom keletkezett, s egy tartósabb barátság előjelei bontakoztak ki. Ma estére vacsorára hívta meg új barátját az állatorvos, s bevezette házába.

A ház a folyó magas töltése fölé épült. Napsütésben ablakából messze szét lehetett tekinteni a víz fölött, oldalt a rekettyés parton, s be a túlparti erdőrészt ritka fái közé, ahol hangos madarak tanyáztak a sudárabb fák hegyén. Most békességes nagy csönd honolt a környéken. Csak a még világos víztükröt lehetett látni, s ha jól figyeltek, lent a víz susogását is hallhatták. Messze az erdő már beleveszett az est sötétszürke fátyolába.

Ahogy beértek a lakásba, az állatorvos a félig nyitott ablakokat egészen kitarta. Halk zsongással folydogált alant a víz. Mendegélt kiszámitott, messzi célja felé.

— Úgy látszik, a feleségem a gyerekekkel még nem ért haza. Kicsit levegőzni vitte őket ugyanis. Esős időben sem hanyagolja el ezt. Foglalj helyet, Simon, — tolt oda egy széket az újságírónak a házigazda, majd föl-kattantotta a villanyt.

Az újságíró, Faragó Simon, megvakargatta kissé kopaszodó fejét. Körülnézegetett az egyszerűen, de jó ízléssel berendezett lakásban. Majd leült és cigarettára gyujtott. Elgondolkozó arccal nézett maga elé.

— Tudod, János, — fordult kicsit később az állatorvoshoz, — min gondolkodom egész délután?

— Csak ki vele, hogy mi ütött olyan nagy szöget a fejedbe! — rázta meg dús, fekete haját az állatorvos, s maga is nagyot szippantott a cigarettáján.

Mintha a gondolatait szedegetné össze, kis ideig hallgatott az újságíró. Aztán, szöke bajúszkáját borzolgatva, így folytatta:

— Azon nem csodálkozom, hogy a foglalkozásod szereted. Mint az állategészségi állomás vezetőjének akad is elég dolgod... De hogy az iskolaügyekben is olyan tevékeny vagy... A szövetkezetben is az élesztő szerepet játszod!... Láttam, hogy nagy vitában vagy velük. Puhítod ezeket a keményfejű falusiakat... Hogy győzöd lélekkel? Hiszen látom, hogy nehezen hajlanak a szóra. Azt szeretném tudni, mi az, ami erőt ad neked ehhez? Úgy értem, mi hajt rá, hogy csatázz velük? Hogy ne csak a jószágjaikkal törődjél?... Mi mindenről vitatkoztál velük csak ma is!... Mi gyökere ennek a szép buzgalmadnak?

Az állatorvos villogó fogakkal nevetett, de nem válaszolt rögtön. Leemelte szemüvegét, s erős kezében tartva, puha zsebkendőjével megtörölte.

— Gyökér? Meg hogy mi ad erőt? Majdcsak belátják az igazamat, ez a remény ad erőt. De hogy mi indította meg bennem ezt a szüntelenül zakatoló mórtort, hogy az iskola-ügyben szaladozzam... Hát a magam egykori sorsa...

Most elhallgatott az állatorvos. A csöndesen sustorgó folyó felé nézett ki a békés estébe. Néhány, a koraószben fázó éjjeli lepke röpült be a nyitott ablakokon. Odaverődtek, s tűzberohanó, vaksi szenvedéllyel kergetőztek a villanygő körül.

— Csukd be talán az ablakokat, mert a szúnyogok is bejönnek a lepkék után, — szólt az újságíró.

— Nincsenek itt nádasok, alig van nálunk szúnyog. — mondta még mindig a lepkéket figyelve doktor Kosaras. — Egy pohárka paprímorgót töltök csak, aztán inkább leoltom a villanyt, de nem teszem be az ablakokat.

A szekrényből üveget vett ki, meg poharakat, és töltött.

— Igyál egy csöppet, jó házi itóka, — szólt csöndesen. Aztán mindketten lehajtották a tüzes italt.

A házigazda lekattantotta a villanyt és újra kényelmesen elhelyezkedett puha székében. A sötétes szobában csak arcuk körvonala látszott halványan. Meg cigarettájuk pirosuló parazsa írt le játékos vonalakat, amikor szájukhoz vitték.

Az állatorvos kis hallgatás után megtörte a csöndet.

— Nagyon szeretem itt az esteket. A folyó halk zúgását. A táncolva el-elhúzó szeleket, a messziről idevilágító kis tanyákat a túlsó parton... De hadd mondok el, miért igyekszem rávenni a szövetkezetieket, mindenütt, ahová csak eljárom, helyben és a környéken, hogy küldjenek néhány jól tanuló diákot városba, hogy tegyék lehetővé számukra a magasabb képzést, a továbbtanulást. S hogy mi ad erőt ehhez az örökös vitatkozáshoz... A multam, a sorsom sok régi fájdalom... Hej, hogy tanultam én, cimborá! Még most is keserves sóhaj szakad ki belőlem, ha rá gondolok. Nehéz is azt elmondani. De tudod, a régi keserűségtől úzve, úgy vitatkozik most, hogy néhányan a legkeményebbfejük is beadták már a derekukat. Mert egyre ösztönzöm a szövetkezeti tagokat, hogy szorítsanak ki néhány gyerek számára tanulmányi segílyt. Minden szövetkezet megteheti ezt. Van hozzá módjuk és lehetőségük.

— No, és most már ráállnak? — kérdezte nagy érdeklődéssel az újságíró.

— Egyesek morognak, ellenkeznek még, — folytatta az állatorvos. — Mások azt hangoztatják, hogy van már itt a községben nyolcosztályos iskola, elég, ha azt látogatják a gyerekek. Minek szakadjanak el a gyerekek a falujuktól és a szüleiktől, mondják egyre. Mert ha a városba mennek, elszakadnak, ókoskodnak némelyek. Dehát itt vagyok én. Elszakadtam én tőlük? Egy-egy kis házikóban mindenfelé akad gyerek,

aki úgy vonzódik a könyvhöz, a tudáshoz, mint az a néhány kis lepke a fény után, amelyek jóelőbb a villanykörte körül röpködtek. Elolthatatlan sóvárgással... Mint ahogy én is vágytam tanulni...

Most megint megállt beszédjében az állatorvos. Az újságíró érezte, hogy nagyon mélyről vetődnek föl ezek a gondolatok; érezte, hogy súlyosak doktor Kosaras mondanivalói és nem kérdezett semmit. Csak új cigarettára gyujtott.

A házigazda most nem gyujtott rá. A folyó felé hallgatott ki újra. Fölkelt, odament az ablakhoz s kihajolt, hogy a nagy töltés oldalán végigtekintsen. Az ismerős víztükröt kereste. A mélyben csónakok haladtak át világító kis lámpással.

— Látod, Simon, — mondta fölélenkülve az állatorvos, — így járt egykor az én apám is erre a vizen. Szegény halász volt. És hét gyerek a nyakán. Nagyon szerette anyámat, hát jöttek a gyerekek sorban. Tizenegy. De hét meg is maradt. A többit a szegénység elvitte. Sovány volt a falat nálunk nagyon. Ritkán akadt vevő akkoriban a halra. Pedig olyan fickándozó szép halakat fogott apám. Keserű gondok között neveltek bennünket. Azért a négy elemít mindegyikünk elvégezte. Én a hatodik elemibe is eljuttam. Bár ott nem sok újat tanultunk, inkább csak a négy elemi anyagát ismételtük, hogy el ne felejtjük. Hisz a gyerekek jórésze nem járt soha egész éven át az iskolába, így a negyedikben se sokat tudtak. Nem nagy dicsőség volt az ötödik-hatodik osztályban is koptatni a padot én mégis rettentően büszke voltam, hogy az ismétlődő iskolába is elkerültem, mert igen jó tanulónak tartottak. Apám sajnált kivenni előbb, s hagyta, hogy csak tanulgassak. A hatodik osztály elvégzése után adott kanásznak odaát, a bánáti oldalon. Akkorra már szemes, életrecsodálkozó, kócos kis suhanc voltam. A tudás, a könyvek után vágyódtam. S egész nap fias-kocákat, meg vásott süldőket hajkásztam. Könyvet egész hónapon át sem láttam. Ha a kezemre adott jószág valahol csöndesebben elvult, a csillagot, a holdat, a nap vándorlását néztem az égen. Pacsirtadalból tanultam tovább a szépet. Meg a mézharatos mezei virágok csillogó kis kelyhéből, a méhecskék zümmögéséből. Órákig el tudtam nézni a kukoricatáblák, vagy a fejlődő búza szemem-simogató zöldjét, a szelídkék búzavirágot, meg az utak mentén a hajladozó, lángszínű pipacsokat. Lepkéket tanulmányoztam, és a gyerektársaim, meg a magam kezére bízott jószágot figyeltem. Tanulás volt az is, mert nem tudtam meglenni tanulás nélkül. Gazdám fukar volt, de szeretett engem, mert látta, hogy kedvelem a jószágokat, jól a gondjukat viselem, s egyre jobban értek is hozzájuk. Mégis, ha a kenyérszagú tarlókon lehevertem, vagy az istálló melletti kiskonyha priccsén heverészttem, csak arról ábrándoztam, hogy tanulni lenne jó. Tudós ember lenni! Egyre csak fiatal tanítom szavai forogtak az eszemben: „Kár ezért a gyerekért, hogy nem taníttatja, Kosaras bácsi. Jól fog az esze nagyon! Nem ostor kellene neki, hanem könyv!”

Néha lehajtottunk egész a Holt-Tiszához. Akkor mindig az a vágyam támadt hogy csónakra kapok, átmegyek a túloldalra, haza apámhoz, leterdelek elébe, és úgy kérem, hogy adjon még egyszer iskolába! Még egyszer... De miből taníttatna? Es maradtam még vagy egy évig. Megint nyár vége közeledett. Apám meglátogatott a gazdánál. Megkérdezte ökelmét, hogy van velem megelégedve. „Hát jó gyerek, — mondta — csak mindig valahol messze jár az esze...” Mikor kettesben maradtunk, apám azt kérdezte tőlem: „Hogy vagy itt Kelemenéknél?” Ekkor elszántam magam. Elébe terdeltem és úgy mondtam neki: „Elég jó a koszt, apám, nem panaszkodhatok, csak keveset alszunk. De nem vagyok én nagyehetű, meg nagyalvó. A sok dologtól se félek. Más az én bajom. Ta-

nulni szeretnék. Tanulni! Könyv kellene, amit itt sose kapok a kezembe. Még a kalendáriumot is lopva lapozgattam egyszer. Apám — sírtam el neki — inkább egyszer adjanak enni napjában, de engedjenek megint iskolába!”

Apám sokáig ült mellettem szótlanul. Aztán azt mondta, hogy jövő vasárnap kéredzkedjek haza. Haza is gyalogoltam. Akkor dőlt el a sorsom. Hogy mit adtak el, vagy honnan kapartak elő egy kis pénzt, ma sem tudom. Vagy még szűkebbre fogták odahaza. Csak őszre újra beírat- tak iskolába. A közeli város gimnáziumába. Könyveket vettek, meg egy sereg más apró kiadást intéztek el. S én a vásott, kinőtt vasárnapi ru- hámban ott találtam magam a közeli kisváros iskolapadjában. Boldog nem mertem lenni, még a léleketemet is visszafojtottam. Nehogy valami rossz szél vagy valami más erő kilódítson az iskolából. De nem is lehet- tem igazán boldog. Sovány étkeken tengődve, naponta utaztam be a vá- rosba. Iszonyú volt. Minden reggel kettőkor kellett kelni, mert három- kor már indult a vonat, és elég messze vagyunk az állomástól. Innen a töltésről indultam naponta, sárban, hóban, lucsokban. Szélben és köd- ben, vágni való sötétben. Itt a közeli temető mellett lépegettem minden- nap álmoságtól könnyező, homályos szemmel, könyvtáskámát védelműl szorongatva. Falusi babonák közt nőttem föl, minden nesztől, a macskák sötétben villogó szemétől ijedezve kellett elmennem naponta a temetőnél. Egy-egy fa csikordult meg a sírokon a széltől, tovasurranó kutyák riasztottak meg. Holdvilágnál kísérteties árnyakat véltem látni a fák közt, ahogy árnyékukban elsiettem. Úgy, de úgy szorítottam a táskámát! A könyvekben rejlő tudás anyját, mint valami jóságos szellemet kívánt- tam segítségül. A könyvtáskám volt az egyetlen szilárd pont a földön, amibe félelmemben kapaszkodhattam, hétről-hétre, hónapról-hónapra kialvatlan kisgyerek. Csak biztattam magam a téli sötétben, hogy nyá- ron majd ilyenkor már megvirrad. De a sírástól egész úton könnyeket vert ki a szememből a tiszaháti hideg szél. Fáztam is sokat ócska kaca- bájomban. De a tanulás szeretete idővel mégis erőt adott, és lassan ki- nőttem a félelmet és a babonákat. Anyám, szegény, évről-évre le nem rékúdt hajnalig. Éjszakaról-éjszakára hajnali két óráig virrasztott. Fol- tozott, kötött egész éjen át, mert nem volt ébresztőóránk, nehogy a fia elaludjon, le ne kesse a vonatot.

Ebből a házból jártam be négy évig a kisvárosi gimnáziumba. Csak itt akkor az utca felől is egy szegényes parasztház állott. Itt erőlködött földes szobákban, mondhatnám az egész család, hogy én az iskolát lá- togathassam. Apám éjjel-nappal halászott, mikor annak az idénye volt. A szigeten fűzfavesszőt vágott máskor, lehántotta és szép piaci kosara- kat font, hisz értett hozzá, mert az őseim, meg a rokonaim mind kosara- sok voltak. Nagy szalmahordó kosarakat is font, meg kocsiodal védőket a hámozatlan fűzfavesszőkből. Aztán cirok- és vesszősprüket kötözött, és vitte be a városba. De mindezekben alig tudott valamit keresni. A hal meg szinte ingyen kelt el.

Egy ősém hamarosan libapásztornak szegődött el, hogy kevesebben sanyarogjanak odahaza félkenyéren. Nyáron apám arató részt fogott. Én is ott szedtem a markot, hogy télire legalább kis kenyérünk legyen. A halászatban is segítettem nyári szünidő alatt. De még hálóra se tel- lett lassanként az efajta szegény halásznak, mint az én jó apám. Négy év után már a jóval távolabbi nagyvárosba kerültem a főgimnáziumba. Akkoriban „napokat ettem“ néhány szegényebb középosztályú ember- nél, vagy pedig egy orosz menekült pinceétkézdéjében úgyahogy. Egy darab kenyérral vagy csok levest, vagy csak főzeléket. Latinul tanultam már, és apám kezdett rám büszke lenni. Csak anyám sorvadtt egyre, pe-

dig most már nem kellett mindennap hajnalig virrasztania, hiszen csak a szünetekben jártam haza. De apám is beleöszült korán az én előrehaladásomba. Tanítványokat vállaltam, rossz, hanyag úrigyerekeket ösztökéltem, hogy tanuljanak. Ezért némi levetett ruhát, és itt-ott ebédet, ozsonnát kaptam. Minden nyáron pihenés helyett a paraszti munka várt rám. Télen át meg a rossz nebulók mellett az én egyre növekvő tananyagom. Három lóerővel húztam az igit Lóerő? Lovak nem bírják tartósan azt a koplalást, és a pihenésnélküli munkát. De akkor már kitűztem magam elé: orvos leszek. Ember- vagy állatorvos? Még nem határoztam, de fehérköpenyben láttam magamat a ködös jövődőben.

A jelen sok könnye és sóhajtása kinyitotta a szememet. Már levetkeztem a régi falusi hiedelmeket, és a hitbeli közömbösség ellen hadakozó páter pátosza már mosolyt váltott ki belőlem az iskolában. Mert a tudományos tárgyak tanárai közt voltak fölvilágosodott emberek is. Haladószelleműnek becéztük magunkat, kicsit dacból a rossz sorsunk miatt, kicsit ifjúi fellengősségből is. Többször dorgálást is kaptunk, meg kezetes prédikációkat a pátertól és az igazgatótól. Az igazgató, félénk, gerinctelen emberke, szintén nagyon vallásos volt.

Még a szerelem is megkörnyékezett nagy középiskolás koromban. Úgy nyílt ki egyszer előttem, mint egy sohasem sejtett, ragyogó, piros virág, egy vöröshajú lány lánghajából. Tisztán, fényesen világított utamra, de ott feküdt előttem még az érettségi. Nem sokáig tartott ez a rajongó szerelem, mert a ruhátlan, pénztelen diák úgysem vehette feleségül álma királynőjét. S az égőhajú és égőszívű lány jómódú szülei is mást akartak. De a szemem fölnyitni új, keserű tapasztalatokra, első szerelmem is jó volt.

Apám otthon mindent megpróbált, hogy nagy családjával valamiképpen fölszinen maradjon. A szigeten a kiirtott fűzfák helyén krumplit ültetett, meg némi kukorciát. Ásott és kapált szüntelen. De vagy az árvíz, vagy a szárazság majd minden évben tönkretette az ígérkező termést. Egy öcsém béresként szolgált már. Arató sztrájkban vett részt a húgom. Eledezett a falu is. De az egyetemi évek nyomora ezzel csak érthetőbb lett, de nem tűrhetőbb. Micsoda koplaló-éveket húztunk át! Még birkózást is vállaltam varietékban a tanév alatt, hogy némi pénzre tegyek szert. A munkás forradalmárokkal rokonszenveztünk néhányan, így alig kaptunk valami diáksegélyt. Főleg a középosztály gyerekei számára tartották fönn akkor a kisebbségi diáksegélyeket. Ja, mi a népről nem ábrándoztunk, mi közüle jöttünk. Keményebb volt a hangunk. Nyáron együtt izzadtunk testvéreinkkel, apáinkkal a mezei munkában, mert most már egyre inkább őket kellett segíteni. Belerokkantak a koplalásba és a sok munkába. Mi meg fölserdült ifjak, a súlyos évek ellenére a világ erejét kezdjük magunkban érezni.

Mire a diplomához jutottunk, igen tapasztalt farkasok voltunk a nagyvárosok aszfaltrengetegéről. Nehezen tudtunk magunknak állást szerezni, pedig úgy égett bennünk a munkavágy, s a falvakban rettentően állt az egészségügy, embereknél, állatoknál egyaránt. Tetterős emberré váltam én is, mire apám korai sírjába szállt. Dolgoztam anyámért, a kisebb testvéreimért, aztán az asszonykámért, családomért, s lassanként könnyebb életem is lett a fölszabadulás után. Fölelőpittem telünk elején ezt a kis házat. A hátsó kamrát, ahol az első könyveket forgattam, meghagytam. Megbecsült ember vagyok a községben. De még ma is a belső sírás fojtogat, ha végiggondolom a diákéletemet, annyi szomorúsággal járt az. Hát most ne tanuljon senki sírva és szomorúan! S ne sírjon hiába, ha tanulni szeretne. Adják meg a falusi gyerekeknek az eszközöket a szövetkezetek, megadhatják. Csak meg kell keresni a

módját. Adják a gyerekeket intézetbe, ott derék közösségi emberekké nevelik őket, nem kallódnak el.

Mikor itt a községben megnyitottuk az első nyolcosztályos iskolát, egy esztendőn át növénytant és állattant is tanítottam, mert a tanerők nem voltak elegenden. Nagyon nehezen osztottam be az időmet erre, de vállaltam, csakhogy a kis unokaöcséim és a többiek is mind tanulhassanak. Attól féltünk ugyanis, hogy elakad az iskola. Most már az is megy, nélkülem... Nőnek az új emberkék... Belőlük nő ki és erősödik meg a mi új világunk... Innen a gerendás szobákból is új sereg indul. Az ő útjukat egyengetem...

Elhallgatott az állatorvos.

Csak ültek ketten a nyitott ablakoknál. S a töltés fölött szelet suhogtató estébe néztek ki. A sötétben egyre ezüstösebb folyóvíz csobogását figyelték. Foszlottak a táj fölött a felhők. Az égen néhány csillag tűnt elő.

— Szép, — mondta halkán és megilletődötten az újságíró, — szép és emberséges, amit elmondtál, s amit teszel... Most már értelek...

Megint hallgattak. De pár pillanat múlva könnyű léptek hallatszotak, napsugaras női hang szólalt meg:

— Apa, itthon vagy? — Majd egy kéz fölcsavarta a villanyt. A hirtelen előmlő fényben magas, vidámarcú nő lépett be két gyerekkel, egy kicsi, öreg parasztasszony kíséretében. Doktor Kosaras anyja, felesége és gyerekei voltak.